

НАПРЯМ 3. РЕГІОНАЛЬНІ ФЛОРИСТИЧНІ ТА ФАУНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Юлія Бабич, здобувачка вищої освіти
ступеня доктор філософії Житомирського
державного університету імені Івана
Франка, м. Житомир

АЛОВИДИ *PLANORBARIUS CORNEUS* S. LATO (MOLLUSCA, GASTROPODA, PULMONATA, BULINIDAE) ПОВЕРХНЕВИХ ВОД УКРАЇНИ

Нещодавно було з'ясовано, що один із найпоширеніших і найчисельніших представників малакофауни гідромережі України *Planorbarius corneus* (Linnaeus, 1758) – це вид позбавлений видового статусу. Застосуванням методу генного маркування беззаперечно було доведено, що витушка рогова – це надвидовий комплекс *Planorbarius corneus* s. lato, представлений двома генетичними аловидами-вікаріантами – «західним» і «східним» (Рис. 1) [5, с. 16].

Рис. 1. Черепашки аловидів *Planorbarius corneus* s. l.:
А – «західний» (р. Тетерів, с. Корчак Житомирської обл.); Б –
«східний» (р. Ворскла, смт. Семенівка Полтавської обл.); 1 –
згори; 2 – знизу; 3 – збоку.

Встановлено, що вони статично вірогідно різняться між собою конхіологічними, анатомічними, екологічними і хорологічними особливостями.

Так, в аловиду «західного» черепашка крупніша, темнокоричнева й непрозора, а у аловиду «східного» – дрібніших розмірів, яснокоричнева й прозора [1, с. 59]. Різними в аловидів є мірні параметри їх сперматеки і вагіни. Маркерною каріологічною ознакою для них є положення центромери 12-ої пари хромосом [3, с. 254].

Ареал аловиду «західного» охоплює західні і центральні території Правобережної України, а «східного» – північно-східні і східні регіони її Лівобережжя і крайній південь України до Дунаю. Між ареалами аловидів витушки встановлено зону інтрогресивної гібридизації. Це – неширока гібридна смуга (до 100 км), яка починається від Чернігова й тягнеться на південь вздовж Середнього Дніпра [4, с. 173]. При цьому гени аловиду «східного» мають здатність проникати до ареалу аловиду «західного» на сотні кілометрів (по півдню від Дніпра до Дунаю), тоді як інтрогресія генів аловиду «західного» до ареалу аловиду «східного» не йде далі гібридної зони [6, с. 147]. Доведено, що асиметричність генних інтрогресій пов'язана з межами зон поширення аловидів витушок, які співпадають із географією регіонів із різним рівнем посухи [2, с. 10]. Умови середовища існування у аловиду «східного» є більш скрутнішими, ніж у аловиду «західного», у зв'язку з вищим рівнем посушливості клімату на Лівобережжі України порівняно з її Правобережжям.

Витушки – стагнофільні тварини, нерідко поширені й у текучих водах, де швидкість течії не перевищує 0,01–1 м/сек. Широкий діапазон поширення цих моллюсків у різних типах стоячих водойм, свідчить про досить їх широку екологічну валентність. Найчастіше їх популяції трапляються в озерах, викопних ставках, болотах на глибині

0,25–0,75–0,8 м у літній період, а взимку інколи і дещо глибше (до 0,9–2 м). Вони переважають у водоймах α - і β -мезосапробної зони і віддають перевагу м'яким донним відкладенням, уникаючи кам'янистих і щебенистих ділянок бенталі і тих, на яких швидкість течії більша 0,25 м/с.

Витушки – облігатні фітофаги, які живляться різноманітною м'якою гідрофлорою, хоча часом можуть споживати корм тваринного походження (відмерлі особини свого ж виду). Більшу частину свого життя перебувають серед заростей літоральної і субліторальної рослинності.

Дані прісноводні молюски – теплолюбні стенотермні організми з найнижчою витримуванню температурою 0,4 °С. У разі нижчих температур у них спостерігається повна втрата рухової активності і вони впадають у стан холодового заціпеніння. Оптимальний діапазон температури для витушок становить 16–25 °С, а верхніми летальними температурами є 39–42 °С. Взимку вони впадають в анабіотичний стан на глибині до 2–2,5 м, рідше до 3–3,4 м. Пробудження навесні у них відбувається при температурі води 1–3 °С.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

1. Гарбар Д. А. Конхіологічні особливості *Planorbarius corneus* s. lato (Gastropoda, Pulmonata) фауни України. *Наук. вісник Ужгород. ун-ту*. 2009. Вип.26. С. 56–61.
2. Гарбар Д.А. Молюски роду *Planorbarius* (Gastropoda, Pulmonata, Bulinidae) фауни України: аналіз морфологічних, каріологічних і генетичних ознак: Автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.00.08. Київ, 2006. 21 с.
3. Гарбар Д.А., Гарбар О.В. Каріологічні особливості молюсків роду *Planorbarius* (Bulinidae, Gastropoda, Pulmonata) фауни України. *Молодь і поступ біології*. 2005. С. 254.
4. Межжерин С.В., Гарбар Д.А., Гарбар А.В.

Ресистематика моллюсков рода *Planorbarius* (Gastropoda, Pulmonata) фауны Украины: опыт решения проблемы на основе генографического подхода. *Доповіді Національної Академії Наук України*. 2005. № 9. С. 170–175.

5. Межжерин С.В., Гарбар Д.А., Гарбар А.В. Систематическая структура комплекса *Planorbarius corneus* s. l. (Gastropoda, Pulmonata): анализ аллозимных маркером и морфологических признаков. *Вестник зоологии*. 2005. Т. 39, № 6. С. 11–17.

6. Механизмы стабилизации гибридных зон у пресноводных моллюсков (Gastropoda, Pulmonata): тестирование гипотез путем моделирования экологической ниши. // Межжерин С.В. и др. *Доповіді Національної академії наук України*. 2010. № 12. С. 144–149.

Світлана Безвіконна, здобувачка вищої освіти ступеня магістр Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

Ірина Трускавецька, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри біології, методології та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав

БІОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КАПУСТЯНОЇ МОЛІ (*PLUTELLA MACULIPENNIS*) В УМОВАХ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОНУ

Одержання високої якості урожаю капусти білоголової неможливе без вчасного застосування заходів із захисту її від шкідливих комах [5, 3]. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених шкідникам капусти, на сьогодні